

Dziwność i parzystość

Cząstki dziwne

- Jeszcze w czasach, gdy źródłem rozprędzonych cząstek było jedynie promieniowanie kosmiczne, odkryto grupę cząstek, które dziwnie się prowadziły. Nazwano je cząstkami dziwnymi i przypisano im addytywny ładunek czy też liczbę kwantową dziwność. Dziwne mogą być zarówno mezony jak i bariony, przy czym dziwne bariony nazywane są hiperonami.
- Najlżejszymi mezonami dziwnymi są kaony K^0, K^+ o masach 498 i 494 MeV i ich antycząstki $\bar{K}^0, K^-$. Umówiono się, że dziwność K^0, K^+ wynosi $s = 1$, zaś $\bar{K}^0, K^-$ równa jest $s = -1$.
- Do najlżejszych hiperonów należy Λ^0 (lambda) o masie 1116 MeV i dziwności $s = -1$, trójka $\Sigma^+, \Sigma^0, \Sigma^-$ (sigma) o masach 1189, 1193, 1197 MeV i dziwności $s = -1$ oraz para Ξ^0, Ξ^- (xi) o masach 1315 i 1321 MeV i dziwności $s = -2$.
- Zamieszanie z cząstkami dziwnymi brało się z faktu, że dziwność jest, jak dzisiaj wiemy, zachowywana w oddziaływaniach silnych, dzięki którym obserwowano produkcję cząstek dziwnych, naruszana jest natomiast w oddziaływaniach słabych odpowiedzialnych z rozpadu hiperonów i dziwnych mezonów.
- Pierwszym dokładnie przebadanym procesem, w którym pojawiają się cząstki dziwne, była reakcja zapisana we współczesnej notacji jako $\pi^- + p \rightarrow K^0 + \Lambda^0$. Działo się to Brookhaven National Laboratory w 1954 roku. Protony były bombardowane pionami ujemnymi przyspieszonymi w synchrotronie do energii 1,5 GeV. W efekcie zderzenia, za które odpowiedzialne są oddziaływania silne, powstawała para K^0, Λ^0 . Zarówno dziwność stanu początkowego jak i końcowego wynosi zero, więc dziwność jest zachowywana w procesie $\pi^- + p \rightarrow K^0 + \Lambda^0$. Po czasie rzędu 10^{-10} s następowały rozpady kaonu $K^0 \rightarrow \pi^+ + \pi^-$ i lambdy $\Lambda^0 \rightarrow \pi^- + p$ spowodowane oddziaływaniem słabym, w którym dziwność nie jest już zachowywana. Ostatecznie obserwowano więc reakcję.
 $\pi^- + p \rightarrow K^0 + \Lambda^0 \rightarrow \pi^+ + \pi^- + \pi^- + p$.

Wykład VII cd.

Fizyka cząstek elementarnych

- Czas życia kaonu jest na tyle długi, że można było wytworzyć wtórną wiązkę kaonów i badać ich oddziaływania z protonami. W ten sposób odkryto 1953 roku w Berkeley hyperon Ξ^0 obserwując reakcję $K^- + p \rightarrow \Xi^0 + K^0$, za którą odpowiedzialne są oddziaływania silne. Dziwność wynosząca $s = -1$ w stanie początkowym i końcowym jest zachowana. Hyperon Ξ^0 o dziwności $s = -2$ nazywany jest kaskadą bowiem jego rozpad następuje w dwóch krokach. Najpierw mamy $\Xi^0 \rightarrow \Lambda^0 + \pi^0$, a potem jeszcze rozpada się lambda.
- Kaskadowy charakter rozpadu Ξ^0 wynika z faktu, że naruszenie zachowania dziwności w oddziaływaniach słabych następuje o jeden. Gdy zachodzi rozpad $\Xi^0 \rightarrow \Lambda^0 + \pi^0$, dziwność zmienia wartość od $s = -2$ do $s = -1$. Następnie rozpada się lambda $\Lambda^0 \rightarrow N + \pi$ i następuje zmiana dziwności od $s = -1$ do $s = 0$.
- Mnogość odkrytych hadronów wymagała znalezienia reguł porządkujących tą bogatą menażerię. Nim zajmiemy się rozważeniem owych reguł, wprowadzimy jeszcze jedną ważną charakterystykę cząstek.

Parzystość

- Rozważmy, co dzieje się układem fizycznym, gdy dokonamy odbicia przestrzennego, czyli wektor położenia $\mathbf{r}$ zamienimy na $-\mathbf{r}$. Innymi słowy dokonujemy transformacji $\mathbf{r} \rightarrow -\mathbf{r}$.
- Zauważmy, że przy odbiciu przestrzennym pęd $\mathbf{p} \equiv m \frac{d\mathbf{r}}{dt}$ zmienia znak, a moment pędu $\mathbf{L} \equiv \mathbf{r} \times \mathbf{p}$ znaku nie zmienia.
- Podziałajmy operatorem odbicia przestrzennego P na funkcję falową $\psi(t, \mathbf{r})$

$$P\psi(t, \mathbf{r}) = \psi(t, -\mathbf{r}).$$

Zwróćmy uwagę, że

$$P^2\psi(t, \mathbf{r}) = \psi(t, \mathbf{r}).$$

A zatem, jeśli funkcja $\psi(t, \mathbf{r})$ jest wektorem własnym operatora P , to odpowiadająca jej wartość własna, czyli właśnie parzystość, wynosi ± 1 .

- Parzystość jest multiplikatywna liczbą kwantową tzn. jeśli układ składa się z dwóch części, to parzystość całości jest iloczynem parzystości części.

Wykład VII cd.

Fizyka cząstek elementarnych

- Przyjmijmy, że funkcja falowa $\psi(t, \mathbf{r})$ jest stanem własnym P , tzn. ma określoną parzystość. Jeśli hamiltonian, o którym zakładamy, że nie zależy jawnie od czasu, nie ulega zmianie przy odbiciu przestrzennym tzn. $H(\mathbf{r}) = H(-\mathbf{r})$ i komutuje z operatorem P , to parzystość jest zachowywana.
- Parzystość jest zachowywana w oddziaływaniach silnych i elektromagnetycznych, naruszana jest natomiast w oddziaływaniach słabych.
- Przyjmijmy, że $\psi(\mathbf{r})$ opisuje ruch względny układu dwucząstkowego, w którym występuje sferycznie symetryczny potencjał oddziaływana. Kątowa zależność funkcji falowej dana jest wówczas harmoniką sferyczną $Y_{lm}(\theta, \varphi)$, a odbicie przestrzenne zmienia kąt zenitalny θ i azymutalny φ następująco:

$$\theta \rightarrow \pi - \theta, \quad \varphi \rightarrow \pi + \varphi.$$

Jak pamiętamy, $\theta \in [0, \pi]$, $\varphi \in [0, 2\pi]$. Zachodzi relacja

$$Y_{lm}(\pi - \theta, \varphi + \pi) = (-1)^l Y_{lm}(\theta, \varphi),$$

a zatem

$$\psi(-\mathbf{r}) = (-1)^l \psi(\mathbf{r}),$$

czyli parzystość równa jest $(-1)^l$.

- Aby określić parzystość fotonu, rozważmy, co się dzieje ze statycznym polem elektromagnetycznym pod działaniem operatora odbicia przestrzennego. Mamy zatem układ ładunków i prądów opisanych gęstością ładunku $\rho(\mathbf{r})$ i prądu $\mathbf{j}(\mathbf{r})$. Zauważmy, że

$$P\rho(\mathbf{r}) = \rho(-\mathbf{r}) = \rho(\mathbf{r}), \quad P\mathbf{j}(\mathbf{r}) = \mathbf{j}(-\mathbf{r}) = -\mathbf{j}(\mathbf{r}),$$

czyli gęstość ładunku nie zmienia znaku – ma parzystość dodatnią, natomiast prąd zmienia znak – ma parzystość ujemną. W cechowaniu Coulomba ($\nabla \cdot \mathbf{A}(\mathbf{r}) = 0$) potencjał skalarny $V(\mathbf{r})$ i wektorowy $\mathbf{A}(\mathbf{r})$ dane są wzorami

$$V(\mathbf{r}) = \int \frac{d^3 r' \rho(\mathbf{r}')}{|\mathbf{r} - \mathbf{r}'|}, \quad \mathbf{A}(\mathbf{r}) = \int \frac{d^3 r' \mathbf{j}(\mathbf{r}')}{|\mathbf{r} - \mathbf{r}'|}.$$

Widzimy, że

$$PV(\mathbf{r}) = V(-\mathbf{r}) = V(\mathbf{r}), \quad P\mathbf{A}(\mathbf{r}) = \mathbf{A}(-\mathbf{r}) = -\mathbf{A}(\mathbf{r}).$$

Dalej stwierdzamy, że pole elektryczne $\mathbf{E}(\mathbf{r}) = -\nabla V(\mathbf{r}) + \dot{\mathbf{A}}(\mathbf{r})$ zmienia znak przy odbiciu przestrzennym, natomiast pole magnetyczne $\mathbf{B}(\mathbf{r}) = \nabla \times \mathbf{A}(\mathbf{r})$ nie zmienia znaku.

Wykład VII cd.

Fizyka cząstek elementarnych

- Czteropotencjał $A^\mu(x) \equiv (A^0(x), \mathbf{A}(x))$, gdzie $x^\mu = (t, \mathbf{r})$, transformuje następująco

$$PA^\mu(x) = A^\mu(t, -\mathbf{r}) = (A^0(x), -\mathbf{A}(x)),$$

tzn. składowa czasowa nie ulega zmianie przy odbiciu przestrzennym, a przestrzenna składowa zmienia znak. Podobnie, jak już wiemy, transformują się czterowektory pędu i prądu.

- Foton, mający spin jednostkowy i opisywany czteropotencjałem $A^\mu(x)$, ma parzystość ujemną i nazywany jest cząstką wektorową.
- Mezony o spinie jednostkowym i dodatniej parzystości określane są jako pseudowektory.
- Mezony o zerowym spinie i dodatniej parzystości są skalarami.
- Parzystość pionów, które mają spin zerowy, jest ujemna i dlatego określane są jako pseudoskalary.
- Parzystość fermionów nie ma sensu absolutnego (co wynika ze szczególnych własności spinorów przy obrotach), można natomiast określić parzystość względną jednego fermionu względem drugiego. Przyjęto, że parzystość elektronu, protonu i lambdy jest dodatnia, a to pozwoliło określić parzystość innych fermionów.
- Wykonując odpowiednie pomiary, ustala się spin i parzystość hadronów. Te dwie wielkości zapisuje się zwykle jako J^P , gdzie J jest spinem, a P parzystością. Tak na przykład dla mezonów pseudoskalarnych, do których należą piony, mamy 0^- , a dla mezonów wektorowych 1^- .